

Raluca-Nicoleta SPIRIDON

TUDOR VIANU ÎNTRE CONCESII
MINIMALE ȘI SUPRAVIEȚUIREA
LITERARĂ ÎN PERIOADA 1944-1964

TUDOR VIANU BETWEEN MINIMAL CONCESSIONS
AND LITERARY SURVIVAL (1944-1964)

Abstract: Tudor Vianu represents a special case of intellectual journey in the whirlwind of events that unfolded rapidly after August 23, 1944. A look at his biography shows that one of the permanent features of his life and destiny was his vocation as a teacher, in the pursuit of which he encountered many difficulties. He was targeted by the anti-Semitic legislation of the National-Legionary State, was moved from the department of Aesthetics to that of Comparative Literature with the institutionalisation of the Communist regime, and was periodically suspended from his professorship during the years of full Stalinism. In relation to the communist regime he made those concessions that would ensure his literary survival and the fulfilment of his professional vocation. Literarily, it can be said that he did not share the method of socialist realism and ensured the continuity of the aesthetic in the lineage of Maiorescu's criticism.

Etichete: vocație de profesor, legislație antisemită, suspendare de la catedră, concesi, metoda realismului-socialist, continuitatea esteticului.

Keywords: teaching vocation, anti-Semitic legislation, suspension from professorship, concessions, method of socialist realism, continuity of aesthetics.

Tudor Vianu reprezintă un caz aparte în vârtoarea evenimentelor care s-au derulat rapid după 23 august 1944. Conferențiar universitar la Facultatea de Litere a Universității din București încă din 1927,

Tudor Vianu a fost una dintre țintele politicii antisemitice legionare și antonesciene. În urma aplicării unui al doilea decret lege pentru reglementarea situației evreilor în învățământ din 11 octombrie 1940 (primul fusese dat în 9 august 1940), comisia de revizie care se constituie pentru evaluarea activității universitarilor, consideră că „pur și simplu un evreu nu poate fi educator al tineretului românesc» lăsând totuși lucrurile în suspensie și «rugând forurile superioare să hotărască asupra acestui caz» [menținerea pe post, trecerea în învățământul preuniversitar sau destituirea *n.n.*]. Tudor Vianu rămâne la Universitate iar acest lucru a fost posibil, nu doar pentru că Mișcarea Legionară nu a avut timp să-și ducă planurile la bun sfârșit dar, mai ales, pentru că tatăl său se înrolase în armata română și participase la Războiul de Independență al României, ca medic. Spre sfârșitul diktaturii antonesciene (5 iulie 1944) este ridicat, în sfârșit, de la poziția de conferențiar la cea de profesor².

Stigmatizarea sa în acești ani tulburi ai existenței legislației rasiale nu avea însă cum să nu-și spună cuvântul asupra sa, așa cum transpare din dialogurile realizate de Mihaela Udrescu cu profesorul Petre Alexandrescu, cunoscut arheolog, soțul Măriucăi Vianu, așadar ginerele lui Tudor Vianu: „în perioada lui Antonescu, Vianu, ca evreu – Vianu era evreu, tatăl lui era medic de provincie și mama lui n-avea nici o poziție, era la Giurgiu – a fost scos de la facultate, dar a fost imediat repus de Antonescu. Până în 1944, Vianu era conferențiar, deși avea doctoratul la Tübingen, în Germania, în orice caz era o persoană de foarte mare radiație culturală, dar nu fusese numit profesor. Și Antonescu l-a numit profesor. *Dar a suferit această umbră care a fost toată vremea cu el și de posibilitatea unei persecuții anti-Semite*³.

Foarte bun prieten cu Mihail Ralea, un om esențialmente de stânga cu toate slăbiciunile sale de caracter, Tudor Vianu se alătură după 23

¹ Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950*, București, Editura Humanitas, 2011, pp. 171-173.

² Conform istoricului Lucian Boia „încă din mai 1943 se făcuse propunerea – prin Dimitrie Gusti, I.D. Ștefănescu și Mihail Ralea – ca acest «eminent cercetător» și cu cea mai mare vechime dintre toți conferențiarii Facultății de litere (încă din 1927) să accedă la rangul de profesor” (*Ibidem*, p. 205).

³ Petre Alexandrescu, *Continental scufundat. Conversații despre trecut*, Ediție îngrijită și note de Vlad Alexandrescu, Interviuri realizate de Mihaela Udrescu, Prefață Cătălin Pavel, Iași, Editura Polirom, 2022, p. 347.

august 1944, mai degrabă, micii formațiuni politice fondată de acesta, și anume Partidul Socialist Țărănesc, decât comuniștilor. Devine director al Teatrului Național la 26 ianuarie 1945⁴ iar din 1 martie 1946 până la sfârșitul anului 1947 este ambasador în fosta Yugoslavie⁵.

Rechemarea sa din postul de ambasador se va face în urma solicitării sale, din rațiuni care au ținut atât de dorința de a se reîntoarce la catedră cât și de grija pentru a asigura copiilor săi o educație solidă. Cel puțin așa rezultă din Memoriul înaintat pe 17 noiembrie 1947, către Petru Groza, președintele Consiliului de Miniștri al primului guvern pro-comunist: „În ziua de 3 noiembrie 1947 am primit de la Domnia voastră, ordinul de a mă înapoia la post, urmând a aștepta aici instrucțiunile de care aveam nevoie. Deoarece de atunci au trecut două săptămâni și situația mea a rămas neclarificată, îmi i-au îngăduința de a vă adresa rugămintea de mai jos. [...] Deși nu voi șovăi niciodată să urmez ordinele Guvernului, îmi permit să vă arăt înclinația mea cea mai intimă și personală, pe care v-o mărturisesc Domniei voastre, ca șef politic al meu [Partidul Socialist Țărănesc se dizolvase în Frontul Plugarilor la 30 noiembrie 1944], merge către înapoierea în țară. Motivele care susțin această înclinație sunt de ordine și însemnătate deosebite. Le voi enumera pe rând.

În urma comprimărilor în învățământ au rămas la facultatea de Litere din București, abia 17 profesori, dintre care cinci sunt în străinătate sau în concediu. Cred că cifrele sunt exacte. Subsemnatul mă găsesc printre profesorii cu misiuni în afara granițelor țării. Oricine cunoaște complexitatea programului de studii la facultatea de Litere poate înțelege că numărul profesorilor ei, actualmente în funcțiune, a rămas atât de mic, încât înapoierea unora dintre cei întrebuințați peste frontiere corespunde unei nevoi foarte viu resimțite a învățământului. Constatarea este cu atât mai valabilă cu cât numărul studenților a

---

⁴ În data de 26 ianuarie 1945, Victor Eftimiu era suspendat atât din funcția de director general al Teatrelor, Operelor și Spectacolelor cât și din funcția de director al Teatrului Național și al Operelor Române din București (Decizia nr. 3.543 a Ministerului Cultelor și Artelor publicată în Monitorul Oficial nr. 20 din 26 ianuarie 1945). Numirea lui Tudor Vianu ca director al Teatrului Național București se va face printr-o altă decizie publicată de abia în 30 martie 1945 (M.O. nr. 74 din 30 martie 1945, p. 2.428). După plecarea sa, ca ambasador la Belgrad îi va succeda la conducerea Teatrului Național din București, Ion Sahighian (M.O. nr. 90 din 15 aprilie 1946, p. 3.888).

⁵ M.O. nr. 51 din 1 martie 1946, p. 1.807.

crescut într-o mare proporție, în anii de după război. Fără să exagerez însemnătatea cursurilor mele, cred deci că pot fi de oarecare utilitate Facultății de Litere din București, revenind la catedră [.....]. Un alt motiv al înclinării mele de a reveni în țară, trăgând greu în cumpănă, provine din îngrijorarea cu care privesc copiii mei. Ambii mei copii sunt în vârsta școlarității și aș dori pentru ei o dezvoltare normală, în școli regulate și în atmosfera țării, nu cu profesori și școli întâmplătoare la care am fost constrâns să mă adresez în vremea din urmă. [...] Țin să vă asigur, domnule Președinte al Consiliului că revenind în țară, nu voi uita nici datoriile mele cetățenești, ca soldat credincios al Frontului Plugarilor și ca sincer luptător al democrației românești”⁶.

Parcurgându-i biografia, se constată cu ușurință că una dintre permanențele vieții și destinului său a fost vocația de profesor dar și faptul că în exercitarea acesteia greutățile nu l-au ocolit nici după 23 august 1944.

În urma Deciziei nr. 293.972 a Ministerului Învățământului Public din 29 noiembrie 1948 cu privire la încadrarea catedrelor de la Facultatea de filologie a Universității din București, la Catedra de filologie modernă, materia *Estetică*, postul de profesor pe care-l ocupase Tudor Vianu devine vacant, în schimb, acesta este mutat la Catedra de filologie clasică, pentru a preda *Literatură comparată*, celălalt post de profesor fiind ocupat de Mihail Dragomirescu⁷.

Fapt mai puțin cunoscut, Tudor Vianu, alături de mai mulți intelectuali se numără printre cei care au adresat o petiție Prezidiului Marii Adunări Naționale cerând ridicarea restricțiilor domiciliare în cazul îndrăgitei și stimatei, Alice Voinescu. Reținută în anul 1948 în lotul Petre Manoliu, după un an și șapte luni, petrecute în închisorile de la Jilava și Ghencea, fostei profesoare de Estetică și Istorie a Teatrului i se fixase domiciliu obligatoriu în comuna Costești de lângă Tg. Frumos⁸.

Nu cunoaștem, cum și în ce măsură, o astfel de cutezanță s-a dorit a fi penalizată de către Partidul Comunist. Coincidență sau nu, în 1951, Tudor Vianu este exclus din învățământul universitar. Pentru

⁶ Tudor Vianu, *Opere 14 Corespondență. Interviu. Poemul „Arcadia”*, Ediție îngrijită și note de Vlad Alexandrescu. Cu un text de Gelu Ionescu, București, Editura Minerva, 1990, pp. 275-277.

⁷ M.O., nr. 279, 30 noiembrie 1948, p. 9515-9516.

⁸ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 330218, vol. 3, f. 125.

o scurtă perioadă va fi cercetător la Institutul de Lingvistică, după care, în 1953, reușește să revină în învățământul universitar, nu fără a fi șicanat în continuare⁹.

În anii stalinismului integral Tudor Vianu a publicat foarte puțin, pentru ca în perioada dezghețului care a urmat morții lui Stalin să vadă lumina tiparului doar seria studiilor micro-biografice de literatură națională și universală comparată, în niciun caz studii de filozofia artei. Însăși biobibliografia sa ne arată un spațiu gol între *Filosofia culturii* (1946) și *Probleme de stil și viață literară* (1955). În fapt, Tudor Vianu nu a împărtășit nici într-un fel metoda realismului socialist. Este foarte adevărat faptul că în 1955 este ales membru titular al Academiei Române, la începutul anului 1958 devine secretar general al Comisiei Naționale pentru U.N.E.S.C.O. iar de la 1 octombrie 1958 este numit director general al Academiei Române însă acestea nu au fost un scop în sine ale începuturilor coabitării sale cu regimul comunist.

La fel de adevărat este și faptul că, Virgil Ierunca a identificat și consemnat în a sa *Antologie a rușinii* articolele: *Cuvânt despre pace* („Gazeta literară” din 26 iunie 1958) și *Cultura Republicană* („Gazeta literară” din 1 ianuarie 1960)¹⁰ însă acestea sunt scrieri circumstanțiale în contextul înăspririi controlului ideologic ce a însoțit retragerea trupelor sovietice din România. Nu s-ar putea afirma despre Tudor Vianu că a rezistat în epocă fără a face concesii însă nici nu se poate vorbi despre el că a fost un entuziast colaborator al regimului comunist. A făcut doar acele minime concesii care să-i asigure supraviețuirea literară și îndeplinirea pe mai departe a vocației profesionale. Mai puțin cunoscut, dezvăluit acum ca urmare a publicării memoriilor lui Petre Alexandrescu, este faptul că Tudor Vianu a pledat ca martor al apărării în diverse procese ale căror victime erau intelectuali cunoscuți. Apoi, din postura de director al Bibliotecii Academiei Române a făcut posibilă angajarea celor care „aveau un dosar prost” și nu în ultimul rând, alături de Mihail Ralea a susținut material pe cei deveniți indezirabili regimului comunist¹¹.

---

⁹ Cristian Vasile, *Tudor Vianu în 1955 – percepția Direcției Cadre a Academiei în „Apostrof”, Anul XXVIII, nr. 4 (323), 2017, pp. 24-25.*

¹⁰ Nicolae Merișanu, Dan Taloș (editori), *Antologia rușinii după Virgil Ierunca*, București, Editura Humanitas, 2009, p. 394.

¹¹ Vezi pe larg, Petre Alexandrescu, *op. cit.*, pp. 327-367.

Privit dintr-o altă perspectivă, decât cea a compromisului minimal cu puterea politică, Tudor Vianu, alături de congenerii săi, Șerban Cioculescu și Vladimir Streinu au reprezentat continuitatea esteticului în descendența criticii maioresciene deasupra unei perioade nefirești de intruziune brutală și necunoscută până atunci, a politicului în literatură.